

Til Frode Hilsen

Leif Petter

LOV OG RETT

NORSK JURIDISK TIDSSKRIFT

2006 • 45. ÅRGANG

Særtrykk årgang 2006

UNIVERSITETSFORLAGET

For det første blir retten til selvbestemmelse prinsipielt fastlagt og nærmere beskrevet. For det andre blir statens plikt til positive særtiltak overfor samefolket utvetydig anerkjent. For det tredje blir det en større adgang til samvirke over landegrensene. For det fjerde blir sametingets medbestemmelse nærmere utformet, og i visse tilfeller også sametingets vetorett. For det femte blir statens ansvar for samiske medier og samisk litteratur lovfestet. For det sjette blir prinsippet om vern av det materielle kulturgrunnlaget fastslått som sikker nasjonal rett. For det syvende blir samenes rettigheter til land og vann fastlagt også utenfor Finnmark. For det åttende blir reindriftens rett til lokale ordninger i grenseområdene utformet som rettslig hovedprinsipp. For det niende blir samenes rettigheter i fjorder og kystfarvann utvidet i forhold til det som i dag er anerkjent. For det tiende blir samiske rettigheter på en rekke punkter nedfelt i nye bestemmelser med lovs kraft, og de blir i den sammenheng delvis forsterket.

For samene i Finland og Sverige kommer i tillegg flere rettigheter, særlig over land og vann, der norsk lovgivning i dag ligger betydelig foran.

Norge har et spesielt ansvar for samefolkets livsvilkår, fordi de fleste samer er bosatt i dette landet, og fordi samekulturens fremtid av den grunn beror i særlig grad på de betingelser den får her. Med Finnmarksloven ble det gjort et vesentlig fremskritt. Ifølge det samiske folketall er problemene mindre for de to andre land, som derfor med minst like stor politisk kraft bør kunne innrømme samene de rettigheter som stillingen som urfolk og minoritet krever i dagens samfunn.

Samefolket er et lite folk. Deres kultur er derfor utsatt for sterke påkjenninger fra verden omkring. Men et folks rett til kulturutøvelse er en av de grunnleggende menneskerettigheter. Det er her i de nordiske land at folket og kulturen hører hjemme. Samekulturen – en egen kultur – vil blomstre eller visne her. Mot dette blekner de fleste andre saker i våre nordiske lands kulturpolitikk. Norge, Sverige og Finland har ansvaret for rammevilkårene. De samiske rettigheter er en viktig del av disse vilkårene. En nordisk samekonvensjon vil sikre og utvikle disse rettigheter.

Norske husstanders utsatthet for boliginnbrudd og enkelte andre former for tyveri

Fagfellevurdert artikkel

Av førsteamanuensis Leif Petter Olaussen¹⁾

Boliginnbrudd og tyverier av og fra bil er eksempler på kriminalitet som kan ramme husstander. Forekomst av slik kriminalitet øker systematisk med stigende urbaniseringsgrad, men ikke med husstandenes inntektsnivå. Boliginnbrudd og tyverier fra bil forekom hyppigere i 2004 enn i 1989. Ofrene vurderer ofte denne kriminaliteten som lite alvorlig, og tilbøyeligheten til å anmelde er størst for handlinger som vurderes som alvorlige. For boliginnbrudd er anmeldelse sterkt knyttet til verditap som innbruddet medførte. Samlet verditap ved uanmeldte boliginnbrudd, verdimørketallet, er meget lavt. Folks anslag av risiko for boliginnbrudd er vesentlig høyere enn reell utsatthet.

LEIF PETTER OLAUSSEN ble cand.polit. i 1979 med hovedfag i kriminologi. Han har arbeidet som forsker ved ulike institusjoner og har vært førsteamanuensis ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo siden 2000.

1 INNLEDNING

Innbrudd og annen tyveripreget kriminalitet kan ramme en rekke ulike ofre, og det er stor mangel på kunnskaper om hvem som rammes av slik kriminalitet i Norge. Denne undersøkelsen vil bote på noen av disse manglene selv om den er begrenset til husstandenes utsatthet for enkelte former for tyveri og for boliginnbrudd. Formålet er dels å undersøke hvor utbredt slik kriminalitet er, og om det er mer nå enn for en del år siden. Derneft skal jeg undersøke variasjoner i husholdningenes utsatthet i forhold til hjemstedenes urbaniseringsgrad og hvor økonomisk velstående husholdningene er. Et tredje tema består i å undersøke hvor alvorlig folk synes at den kriminaliteten deres

1) Jeg takker anonym fagfelle for hjelpsomme forslag til å lage en mer komprimert fremstilling.

husstand har vært utsatt for, er. I tilknytning til dette vil jeg også undersøke hvordan folks tilbøyelighet til å politianmelde kriminalitet henger sammen med hvor alvorlig de synes handlingene er. For boliginnbruddene vil jeg også undersøke om anmeldelse er betinget av det økonomiske tapet som innbruddet medførte. Et siste tema for undersøkelsen er husholdningenes bruk av ulike sikringstiltak mot boliginnbrudd.

2 DATAGRUNNLAGET

Grunnlaget for å undersøke de temaer som ble nevnt, er en intervjuundersøkelse blant 3996 tilfeldig valgte innbyggere i Norge 16 år eller eldre på intervjudispunktet. De ble intervjuet fra 19. oktober til 24. november 2004 av Norstat. Undersøkelsen ble gjennomført som del av en bred internasjonal undersøkelse av blant annet folks utsatthet for ulike typer kriminalitet, International Crime Victims Survey (ICVS), som nå er gjennomført for femte gang siden 1989 i en rekke europeiske land. Undertegnede initierte den norske deltakelsen i 2004, og denne datainnsamlingen ble i sin helhet finansiert av Justisdepartementet.

Alle intervjuer er gjort over telefon, og de som ble intervjuet, ble trukket statistisk tilfeldig fra landsdekkende offentlige registre over folk som har linjetilknyttet telefon, eller ved datamaskingenererte, tilfeldige nummer til mobiltelefon. Antall intervjuer i hvert fylke tilsvarende fylkets andel av befolkningen. Det er 30 % intervjuer over mobiltelefon i utvalget, og omtrent like stor andel i hvert fylke. Omkring en prosent av befolkningen har verken fast telefon eller mobiltelefon. Det er så få at de ikke skaper representativitetsproblemer ved bruk av telefonintervjuer.

Det største problemet i forhold til representativitet er at en meget høy andel av de som blir trukket ut, enten ikke besvarer telefonen eller avslår å bli intervjuet, totalt 67 % i 2004. Av de som besvarte telefonen etter gjentatte oppringinger, var 33 % villige til å delta, omtrent like stor andel for begge telefon typer. Norstat opplyser at dette er en nokså vanlig svarprosent for omfattende intervjuundersøkelser over telefon. Norstats vurdering er at de ikke har grunn til å tro at bortfallet medfører at det blir systematiske skjevheter mellom de intervjuede og den voksne befolkningen i landet. Jeg har ingen konkrete holdepunkter for å mene noe annet, og har vanskelig for å tenke meg gode grunner til at bortfallet gjør at resultatet ikke er dekkende for befolkningen.

Jeg har kontrollert materialet mot befolkningstall for 2003, fordelt på kjønn, alder og landsdeler. Utvalget som har blitt intervjuet, avviker ikke vesentlig fra befolknings sammensetningen. For å justere materialet for mindre skjevheter i forhold til befolkningssammensetningen, har jeg lagt inn vektorer²⁾ som er brukt i alle analyser som blir presentert i det følgende.

Første gang ICVS-undersøkelsene ble gjennomført, var i 1989, og Norge deltok da også. Disse data har jeg lastet ned fra nettstedet³⁾ til United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI). Den gangen ble 1009 personer intervjuet over telefon av et bruttoutvalg på 2230, det vil si at 45 % ble intervjuet. Av oppringte telefoner som var relevante⁴⁾ for undersøkelsen, ble 71 % intervjuet i 1989, jfr. van Dijk og Mayhew (1992 s. 73). Det er svært vanskelig å beregne svarprosenten for 1989 og 2004 som sikkert lar seg sammenligne, men andelen som avsto å bli intervjuet i 1989, ser ut til å ha vært vesentlig lavere enn den tilsvarende andelen i 2004. Data for 1989 som blir benyttet i det følgende, har blitt veid med tilsvarende (32-delte) vektor basert på folketall for 1989, slik at de intervjuedes fordeling på kjønn, alder og landsdeler er den samme som landets befolkning i 1989.

Utbredelsen av mobiltelefoner var meget begrenset i 1989, og utvalget består utelukkende av de som hadde fastlinje telefon. Forskjellen i folks telefoniske tilgjengelighet i 1989 og 2004, på grunn av sterk utbredelse av mobiltelefoner i 2004, kan medføre at det er systematiske skjevheter mellom de som deltok i de to undersøkelsene. Spørsmålene som ble stilt i 1989, var langt færre enn i 2004, og antall intervjuede så vidt få at muligheter for sammenligninger over tid er ganske små. Artikkelen bygger derfor nesten utelukkende på data fra undersøkelsen i 2004.

Data for omkring 25 europeiske land som gjennomførte samme undersøkelse som den norske i 2004, gjør det mulig sammenligne den norske kriminalitetssituasjonen med disse landene. Siden data fra den siste datainnsamlingen i andre land enda ikke tilgjengelig for analyse, må sammenligningene vente. I en sammenlignende undersøkelse mellom 20 land der ICVS-undersøkelsen hadde vært gjennomført i 1989 eller 1992, fant van Dijk og Mayhew (1992 s. 35) at den samlede utsatthet for kriminalitet (basert på ulike 11 handlinger) i Norge var på samme nivå som i Sveits, og bare i Nord-Irland var det lavere utsatthet.

2) Vektene er 32-delte, basert på 4 landsdeler, 4 aldersgrupper og kjønn. Jeg har beregnet vektene for materialene fra 1989 og 2004 på nøyaktig samme måte, og har ikke benyttet vektor som fulgte med datafilene. Hovedgrunnen til det er at regioninndelingen som ligger til grunn for vektberegningen som inngår i materialene, ikke er den samme i 1989 som i 2004, og at måten vektene ble beregnet på for 1989-materialet er så dårlig dokumentert at jeg ikke kunne anvende samme beregningsmåte for 2004.

3) www.unicri.it/www/analysis/icvs/index.php.

4) Eksempler på ikke-relevante oppringer som inngikk i bruttoutvalget i 1989: telefonsvarer besvarer oppringingen, telefonen eies av annet enn en husholdning, konstant opptattsignal/ ikke svar.

3 OMFANG OG UTVIKING – OVERSIKT

Fordi kriminalstatistikken ikke gir muligheter til å skille mellom ulike former for tyverier som rammer private husstander, og tyverier som rammer andre ofre (bedrifter, offentlige virksomheter etc.), vet vi ikke hvilke utviklingstrekk som preger den politianmeldte, registrerte tyvskriminaliteten mot husstander i samme tidsrom. Omfanget av politiregistrert kriminalitet blir dessuten påvirket av endringer i tilbøyelighet til å anmelde og av de registreringssystemer som politiet benytter. Siden slike forhold ikke virker inn på offerdata fra surveyundersøkelser, gir de et vesentlig bedre grunnlag enn kriminalstatistikk for å undersøke omfanget av kriminalitet mot husstander.

De som ble intervjuet, ble bedt om å svare på om husstanden hadde vært utsatt for boliginnbrudd eller forsøk på dette i løpet av de fem siste årene (2000–2004). Dersom husstanden hadde bil eller motorsykkel, ble den som ble intervjuet også spurt om husstanden i løpet av de fem siste årene hadde vært utsatt for tyveri rettet mot bil, motorsykkel, moped eller lignende, avhengig av hvilke transportmidler husstanden hadde. Hadde husstanden sykkel, ble det spurt om husstanden hadde vært utsatt for sykkeltyveri, også dette i løpet av de fem siste årene.

Tabell 1: Prosent av husholdninger utsatt for enkelte former for kriminalitet de siste fem årene (2000–2004) og i 2003. Veide tall.

	2000–2004	2003
Biltyveri *)	4.0	0.7
Tyveri fra bil*)	13.7	2.9
Tyveri av motorsykkel, moped, o l*)	4.5	0.3
Sykkeltyveri*)	19.0	4.7
Boliginnbrudd	4.9	1.2
Forsøk på boliginnbrudd	3.4	0.9
*) Prosentbasis er husholdninger som har bil, motorsykkel/moped og sykkel		

Det framgår av tabell 1 at sykkeltyverier er den formen for tyverikriminalitet som flest husstander hadde vært utsatt for i femårsperioden 2000–2004. 19 % av husstander som hadde en eller flere sykler, ble utsatt for sykkeltyveri⁵⁾. Derneft har 14 % av hus-

5) Husstander som ikke hadde sykkel, er holdt utenfor denne beregningen, og tilsvarende blir gjort for de som ikke hadde bil eller motorsykkel/moped.

stander med bil vært utsatt for tyveri fra bil. Dette kan både være gjenstander inne i bilen, eller utenpå den. De øvrige handlingene har langt færre vært utsatt for. Mellom 3 % og 5 % av husstandene har vært utsatt for boliginnbrudd, forsøk på boliginnbrudd, tyveri av bil eller motorsykel/moped i løpet av femårsperioden.

Siden det også ble spurt om de lovbrudd som husstanden hadde vært utsatt for, skjedde i 2003 (eller et annet år), er husholdningenes utsatthet kjent for dette året. I 2003 ble færre enn 1 % av husstandene utsatt for tyveri av motorsykel/moped, og for biltyveri, knapt 3 % for tyveri fra bil, og knapt 5 % for sykkeltyveri. Til sammen ble 2 % utsatt for boliginnbrudd eller forsøk på det. Disse ratene viser at ratene for femårsperioden under ett gir omtrent samme bilde av hvor utbredt ulike lovbrudd er. I det følgende vil jeg derfor nøye meg med å rapportere data for femårsperioden.

I en intervjuundersøkelse i Norge i 1989 ble folk ble stilt de samme spørsmålene om husstandenes utsatthet for kriminalitet de siste fem årene forut for intervjudtidspunktet. For fire av seks former for kriminalitet som det ble spurt om i begge undersøkelsene (biltyveri, sykkeltyveri og tyveri av motorsykel/moped og forsøk på boliginnbrudd), er det ikke statistisk signifikante forskjeller i utsatthet mellom 1985–1989 og 2000–2004. Det er imidlertid en statistisk signifikant økning i utsatthet for *tyveri fra bil* og utsatthet for *boliginnbrudd*. Andelen utsatt for boliginnbrudd økte fra 2 % i 1985–89 til 5 % i 2000–04, og for tyveri fra bil fra 9 % til 14 %. Forskjellen i utsatthet mellom de to tidspunktene betyr imidlertid ikke at husstandenes utsatthet for kriminalitet viser at trenden er økende *nå*. Siden vi bare har to målepunkter med femten års mellomrom, kan vi ikke vite om utsattheten har vært (jevnt) økende over tid, eller om den var meget høy for eksempel tidlig på 1990-tallet og har vært synkende siden. I tillegg til denne metodologiske begrunnelsen for forsiktighet, viser Lamond (2002) i en trendanalyse av data for land som har deltatt i ICVS-undersøkelsene i flere år (1989, 1992, 1996 og 2000) at trenden i husholdningenes utsatthet for flere typer kriminalitet har vært *synkende* i en del europeiske land i siste del av 1990-tallet. Tonry (2005 s. 10) har derfor påpekt at det er behov for undersøkelser som kan forklare hvorfor enkelte former for vinningskriminalitet ser ut til å synke i mange land, også utenfor Europa.

4 UTSATTHET OG BOSTEDETS URBANISERINGSGRAD

De intervjuede ble spurt om hvor mange innbyggere hjemstedet deres har. Ut fra svarene har jeg delt inn hjemstedene i tre grupper, hjemsteder med færre enn 2000 innbyggere, med 2000–49.999 innbyggere og hjemsteder med 50.000 eller flere innbyggere. Dette er et enkelt mål for urbaniseringsgrad fordi det for eksempel ikke tar hensyn

til om stedene ligger nær eller langt fra ett eller flere bysentra. Til gjengjeld er målet intuitivt enkelt å forstå.

Tabell 2: Prosent av husholdninger utsatt for enkelte former for kriminalitet de siste fem årene (2000–2004) på hjemsteder med ulik størrelse. Veide tall.

	Antall innbyggere på hjemstedet		
	< 2000	2–49.999	50.000 +
Biltyveri *)	2.9	3.5	5.6
Tyveri fra bil*)	6.5	12.5	20.8
Tyveri av motorsykel, moped, o l*)	2.5	4.0	8.0
Sykkeltyveri*)	11.1	19.3	22.5
Boliginnbrudd	3.8	3.7	7.7
Forsøk på boliginnbrudd	1.5	2.7	5.9

*) Prosentbasis er husholdninger som har bil, motorsykel/moped og sykkel.

Det framgår av tabell 2 at prosentandelen av husholdninger som har vært utsatt for en eller flere av de former for kriminalitet som det ble spurt om, øker systematisk med økende urbaniseringsgrad, eller folkemengde på hjemstedet, og forskjeller i utsatthet mellom bostedsstørrelser er statistisk signifikant ($p < 0.05$). Blant de som bor på steder som har færre enn 2000 innbyggere, er andelen som har vært utsatt for kriminalitet, omtrent halvparten av andelen blant de som bor på steder med 50.000 eller flere innbygger.

Disse variasjonene i utsatthet henger sammen med at svært mye kriminalitet er betinget av lokale forhold. Boliginnbrudd og forsøk på dette er per definisjon knyttet til en bestemt lokalitet. Derimot kan sykkeltyveri, tyveri av bil og motorsykel og tyverier fra bil ha funnet sted både på og utenfor eierens hjemsted, for den saks skyld i utlandet. De som oppga at husstanden hadde vært utsatt for slike tyverier, ble spurt om hvor åstedet for den siste handlingen av hver art, dersom de hadde vært utsatt flere⁶⁾ ganger i løpet av de siste fem årene. Omtrent halvparten av biltyveriene og tyverier fra bil blir

6) Av de husstandene som har vært utsatt for biltyveri, har 10.7 % vært utsatt 2 eller flere ganger, og tilsvarende 10.0 % av ofre for motorsykkeltyveri, 17.4 % av ofre for sykkeltyveri og 13.8 % av ofre for tyveri fra bil.

begått nær husstandens bolig, og færre enn 10 %, blir begått på eller ved arbeidssstedet. Omkring 20 % til 25 % av tyverier av bil, motorsykkel og sykkel blir begått andre steder (enn nær bolig og ved arbeidsplass) på hjemstedet. Det er bare tyveri av og fra bil som i en viss utstrekning finner sted utenfor hjemstedet fordi den også brukes langt borte, både i fritid, på ferier og i forbindelse med arbeid. Av biltyverier finner 15 % sted på et annet sted i Norge og 2 % i utlandet. De tilsvarende andelene for tyveri fra bil er 14 % og 5 %.

Siden de undersøkte kriminalitetsformene i all hovedsak finner sted på folks hjemsteder, og utsattheten øker systematisk med urbaniseringsgrad, må det sistnevnte mønsteret forklares med forhold som er knyttet til urbaniseringsgrad. Tre forhold som delvis er knyttet til hverandre, kan være mulige forklaringer. For det første er risikoen for å bli tatt for tyveri avtakende med økende urbaniseringsgrad: Folk på mindre steder har bedre oversikt over hva som foregår, enn folk kan ha på større tettsteder og i byer. Mulighetene for at den som stjeler, selv kan bruke det som er stjålet, uten å bli avslørt, øker trolig med tiltakende urbaniseringsgrad, og det samme gjelder formodentlig også mulighetene til å selge tyvegods. For det andre er antakelig antall personer som tidvis kan være motivert til å begå tyverier (for eksempel personer som har vært straffet flere ganger, og som er rusmiddelbrukere) noe høyere i mer urbane områder enn på mindre steder. Mulighet for å skaffe rusmidler og venner i rusmiljøer, og for å leve uten å bli gjenkjent av alle og føle seg stigmatisert, medfører nok en viss mobilitet fra mindre steder til større tettsteder og byer av personer som tidvis begår en del tyverier. For det tredje er kanskje en samvittighetsmessig terskel mot å begå tyverier synkende med økende urbaniseringsgrad: På større steder vil man i større grad enn på mindre steder være omgitt av ukjente folk, og mange har kanskje færre eller svakere motforestillinger mot å begå tyveri fra en ukjent person enn fra en som man kjenner.

5 UTSATTHET OG HUSHOLDNINGSINNTÉKT

Dersom de som stjeler, gjennomgående er ute etter verdifulle ting, enten dette er dyre sykler, biler eller gjenstander i biler eller boliger, burde mer velstående husholdninger bli hyppigere utsatt for kriminalitet enn husholdninger som er mindre velstående. Dette forutsetter imidlertid at velstående og mindre velstående husstander kan skilles fra hverandre av en utenforstående tyv, og for det andre at de velståendes eiendeler ikke er bedre sikret mot tyverier, for eksempel ved alarmer og lås.

For å undersøke om husstandenes grad av velståenhet har betydning for deres utsatthet for kriminalitet, kan husstandenes nettoinntekt (etter skatt) benyttes som et enkelt middel til å skille mellom mer og mindre velstående husstander. De husstandene som

svarte at husstandsinnkomsten var lavere enn laveste kvartil for norske husstander, karakteriseres som husstander med *lav* inntekt. Husstander som har en inntekt mellom laveste kvartil og medianen, kalles husstander med *lav middels* inntekt. Hvis inntekten er mellom medianen og høyeste kvartil, kalles den *høy middels*, og er den over høyeste median, karakteriseres den som *høy*. Grenseverdiene for den firedeelte grupperingen (medianen og nedre og øvre kvartil) ble basert på inntektsdata fra Statistisk sentralbyrå, med ulike grenseverdier for husstander med én inntekt og husstander med to eller flere inntekter.

Tabell 3: Prosent av husstander utsatt for enkelte former for kriminalitet de siste fem årene (2000–2004) etter husstandens nettoinntekt. Veide tall.

	Etter husstandens nettoinntekt			
	Lav	Lav middels	Høy middels	Høy
Biltyveri *)	3.3	3.6	4.5	5.0
Tyveri fra bil*)	10.9	13.6	15.8	18.4
Tyveri av motorsykkel, moped, o l*)	4.8	2.6	3.6	6.6
Sykkeltyveri*)	16.4	14.8	22.8	21.0
Boliginnbrudd	4.1	4.5	5.7	7.3
Forsøk på boliginnbrudd	2.8	1.8	4.3	4.2

*) Prosentbasis er husholdninger som har bil, motorsykkel/moped og sykkel.

Av tabell 3 framgår det at det er en svak, positiv sammenheng mellom husholdningenes inntektsnivå og andel av husstander som rapporterer å ha vært utsatt for enkelte former for kriminalitet. Andelen utsatt for boliginnbrudd og tyveri fra bil øker jevnt fra laveste til høyeste inntektsnivå, og offerandelen blant husstander på de to høyeste inntektsnivåene er stort sett høyere enn på de to laveste nivåene. Denne positive sammenhengen skyldes imidlertid at det er en systematisk, positiv sammenheng mellom husholdningsinntekt og bostedets størrelse (urbaniseringsgrad). [Cramers $V=0.11$, Tau $B=0.134$, $P<0.000$.] Når det tas hensyn til denne bakenforliggende sammenhengen, forsvinner sammenhengen mellom holdningenes inntektsnivå og andelen som har vært utsatt for kriminalitet. På bosteder med lik urbaniseringsgrad ser det ikke ut til at

forskjeller i husstandsinnpekt har betydning for husstandenes utsatthet for tyverier. Dette kan både skyldes at tyverier i stor grad blir begått uten nærmere vurdering av hvor det finnes mest verdifulle ting å stjele, og at de husstander som på grunn av sitt inntektsnivå kan være attraktive tyverimål, kanskje sikrer sine ting noe bedre fordi de har råd til det.

Men likheten i utsatthet for kriminalitet på tvers av inntektsnivåer, medfører ikke nødvendigvis at den økonomiske belastningen som kriminaliteten representerer, også er likt fordelt mellom husstander med ulik inntekt. Den økonomiske belastningen for husstanden vil også være avhengig av hvor store tap ofrene blir påført. I datamaterialet finnes det opplysninger om økonomisk tap ved boliginnbrudd⁷⁾, inklusive materielle ødeleggelser. Analyser av tapsverdiene viser at det aritmetiske gjennomsnittet for boliginnbruddene var 43.248 kroner, og at medianverdien var 10.000 kroner (for 2000–04). Det er noe variasjon i disse verdiene for de fire inntektsgruppene, men variansanalyse viste at ingen forskjeller mellom gruppene er statistisk signifikante. De økonomiske tap som boliginnbruddene medfører, er uavhengig av husstandenes inntekt. Forklaringen på dette kan være at det som regel er samme type ting som blir stjålet fra husstandene, og at reparasjonskostnader etter boliginnbrudd heller ikke varierer systematisk med husstandenes inntekt. Totalvirkningen av prosentvis lik utsatthet og av like gjennomsnittstap for husstander med ulikt inntektsnivå blir imidlertid at husstander med lavest inntektsnivå påføres en relativt større økonomisk belastning ved boliginnbrudd enn husstander med høyere husstandsinnpekt.

6 HANDLINGENES ALVORLIGHET OG POLITIANMELDelse

Betegnelser som biltyveri, boliginnbrudd, sykkeltyveri osv. gir begrenset innsikt i hvor alvorlig kriminaliteten som husholdningene ble utsatt for, var. For å bøte litt på dette ble de som oppga at egen husholdning hadde blitt utsatt for en bestemt form for kriminalitet de siste fem årene, bedt om å vurdere hvor alvorlig handlingen var. Hvis husholdningen hadde blitt utsatt for mer enn én handling av samme art i femårsperioden, ble spørsmålet knyttet til den *siste* av handlingene. Spørsmålet lød:

«Alt tatt i betraktning, hvor alvorlig var hendelsen for deg eller din husstand. Var det svært alvorlig, ganske alvorlig eller ikke særlig alvorlig?»

7) Spørsmålet om verditap ble stilt i de tilfeller noe faktisk ble stjålet, 78 % av rapporterte boliginnbrudd.

Tabell 4: Respondentens vurdering av kriminalitet som husstanden hadde blitt rammet av (2000–2004). Prosent. Veide tall.

	Mente at handlingen alt i alt var		
	Svært alvorlig	Ganske alvorlig	Ikke særlig alvorlig
Biltyveri	21.9	43.5	34.7
Tyveri fra bil	5.8	26.3	67.9
Tyveri av motorsyk., moped, o.l.	17.9	44.4	37.7
Sykkeltyveri	3.7	28.3	68.0
Boliginnbrudd	30.5	45.4	24.1
Forsøk på boliginnbrudd	17.9	28.6	53.6

Tabell 4 gjengir de intervjuedes vurdering. Den vanligste vurderingen av biltyverier, boliginnbrudd og av tyveri av motorsykkel/moped var «ganske alvorlig». Knappt halvparten av disse handlingene fikk denne vurderingen. Av forsøk på boliginnbrudd og tyveri av motorsykkel/moped ble 18 % vurdert som «svært alvorlige», 22 % av biltyveriene og 31 % av boliginnbruddene. Et flertall av tyverier fra bil, sykkeltyverier og forsøk på boliginnbrudd, vurderes som «ikke særlig alvorlig». For samtlige seks handlingstyper er det bare et mindretall som mener at handlingen var «svært alvorlig». Bare 4 % av sykkeltyveriene og 6 % av tyveri fra bil ble karakterisert slik. De intervjuedes vurdering av de kriminelle handlingene som husstandene hadde vært utsatt for, viser at forholdsvis lite av den kriminaliteten som blir fanget opp av undersøkelsen, er av særlig alvorlig karakter, sett med ofrenes øyne.

Det vites ikke hvilke momenter ved handlingene de intervjuede la vekt på når handlingene ble vurdert, men størrelsen på tapte verdier har ganske sikkert vært blant momentene, og det skal vi komme tilbake til. At også andre forhold enn tapte verdier spiller en *systematisk* rolle, fremgår av at kvinners vurdering av kriminalitet som deres husstand ble utsatt for, for eksempel boliginnbrudd og forsøk på dette, ble vurdert som *mer alvorlig* enn tilsvarende kriminalitet som ble vurdert av menn. Av sykkeltyverier anså kvinner 5 % som «svært alvorlige», mens 3 % av mennene ga samme vurdering, og forskjellen er statistisk signifikant ($p=0.02$).

Det kan ikke utelukkes helt at den kriminalitet som mennene vurderte, var mindre alvorlig ut fra «objektive kriterier» enn den kriminalitet som kvinnene vurderte, men det er vanskelig å finne gode grunner til å tro at dette var tilfelle. Jeg vil tro at handlingene som ble vurdert, gjennomgående var ganske like ut fra slike kriterier, og analyser av verditap ved boliginnbrudd viser at det ikke er forskjeller i tap av materielle verdier mellom innbrudd som ble vurdert av kvinner og de som menn vurderte. Likevel mente en klart større andel av kvinnene enn mennene at boliginnbruddet som deres husstand hadde vært utsatt for, var «svært alvorlig». Forklaringen er rimeligvis at både menn og kvinner vurderer mer «diffuse» aspekter ved kriminalitet, som handlingenes klanderverdighet og hvor truende eller krenkende handlingene oppleves å være, og ut fra slike kriterier kan det tenkes at kvinner «ser» mer alvorlige handlinger enn menn gjør. Kvinner syntes kanskje i større grad enn menn at boliginnbruddet var integritetskrenkende og en skremmende opplevelse og vurderte derfor innbruddene som mer alvorlige enn mennene gjorde? Et annet forhold som kan bidra til å forklare forskjellene, er at kvinner kanskje er litt mer *omsorgsrasjonelle* enn menn, jfr. Gilligan (1982). Hun hevder at kvinner i større grad enn menn er orientert mot å vise omsorg for andre. Hvis dette er riktig, kan forskjellen i vurderinger av kriminalitet mellom kvinner og menn skyldes at kvinner i litt større grad enn menn vektlegger at slike handlinger vitner om liten grad av hensynsfullhet overfor offeret.⁸⁾

Foran (pkt. 5) framgikk det at husstander med ulikt inntektsnivå ser ut til å være utsatt i like stor grad for boliginnbrudd, og verdien av det som stjeles og blir ødelagt, varierer heller ikke med husstandenes nettoinntekt. I lys av denne likheten, som medfører at de minst velstående husstandene belastes mest av boliginnbruddene, kunne det tenkes at de intervjuedes *vurdering* av boliginnbrudd ville variere med husstandenes inntektsnivå, slik at de minst velstående vurderte boliginnbruddene som de ble utsatt for, som mer alvorlig enn de mest velstående husstandene gjorde. Men slik er det ikke. Vurderingene av boliginnbrudd er så å si identiske på tvers av inntektsgrupper. Omkring 30 % anses som «svært alvorlig», 45 % som ganske alvorlig og 24 % som ikke særlig alvorlig.

8) En slik forskjell mellom kjønnene kan også bidra til å forklare at færre kvinner enn menn begår kriminalitet.

Tabell 5: Prosentandel av lovbrudd som husstander ble offer i femårsperiodene 1985–1989 og 2004 som ble anmeldt til politiet. (ICVS-data). Veide tall.

	1985– 1989	2000– 2004	Signifikansnivå $p < 0.05$	
Biltyveri	73.5	92.8	Sign.	P=0.0006
Tyveri fra bil	56.4	69.9	Ikke	P=0.0632
Tyveri av motorsykel, moped, o l	87.6	77.6	Ikke	P=0.7483
Sykkeltveri	40.3	50.1	Ikke	P=0.0576
Boliginnbrudd	83.7	71.5	Ikke	P=0.3788
Forsøk på boliginnbrudd	Ukjent	31.1		

I ICVS-undersøkelsen ble de intervjuede bedt om å opplyse om lovbruddene som husstandene ble utsatt for, ble politianmeldt eller ikke. Prosenten av boliginnbrudd (der noe ble stjålet) som ble anmeldt, er høy, 72 %, i 2000–2004, og det er ingen statistisk signifikante forskjeller i anmeldelsesprosent mellom husstander med ulik inntekt. Siden forsikringsordninger som hovedregel forutsetter at tap på grunn av tyveri og innbrudd må politianmeldes dersom forsikringsselskapet skal dekke deler av tapet, må det forventes at anmeldelsesratene er ganske høye for lovbruddene som blir undersøkt her. Slik er det også, jfr. tabell 5. Av biltyverier som husstandene ble utsatt for i 2000–2004, ble 93 % politianmeldt, og tilsvarende andel for tyverier fra bil var 70 %, for tyveri av motorsykel/moped 78 %, for sykkeltverier 50 % og forsøk på boliginnbrudd 31 %. Sammenligning av disse anmeldelsesratene med tilsvarende rater for årene 1986–1989, jfr. tabell 5, viser at bare tilbøyeligheten til å anmelde biltyveri har økt så mye at økningen er statistisk signifikant.

Det er rimeligvis god sammenheng mellom folks vurdering av handlingers alvorlighet og deres tilbøyelighet til å politianmelde det de utsattes for, jfr. tabell 6. For samtlige lovbrudd er tilbøyeligheten til å anmelde handlinger som blir vurdert som alvorlige, høyere enn den er for handlinger som anses som ikke særlig alvorlige. Prosentforskjellen mellom andeler som blir anmeldt i de to kategoriene, er fra 9 % for biltyverier til 33 % for boliginnbrudd. Dessuten kommer det tydelig fram at anmeldelsesprosenten for tyverier med tilknytning til motorkjøretøyer er klart høyere enn for de tre andre lovbruddene, enten lovbruddene anses som alvorlige eller som ikke særlig alvorlige. Dette

skyldes trolig i stor grad forskjell mellom lovbruddene med hensyn til hvor store verdier som har gått tapt ved lovbruddet, og kanskje også forskjeller i muligheter for at forsikringen dekker tap og ødeleggelser på grunn av tyveri.

Tabell 6: Prosent av (siste) handlinger (2000–2004) som ble anmeldt til politiet for handlinger som ble ansett som alvorlige (svært + ganske) og ikke særlig alvorlige handlinger. Veide tall.

	Handlinger vurdert som		Prosent-forskjell
	Ikke særlig alvorlig	Svært eller ganske alvorlig	
Biltyveri	87.1	95.8	8.7
Tyveri fra bil	63.5	81.3	17.8
Tyveri av motorsyk., moped, o l	57.9	89.4	31.5
Sykkeltyveri	42.1	67.1	25.0
Boliginnbrudd	46.6	79.4	32.8
Forsøk på boliginnbrudd	21.6	42.0	20.4

Siden de intervjuede ikke ble spurt om tapte verdier eller ødeleggelser ved andre lovbrudd enn innbruddstyverier, er det ikke mulig å undersøke hvilken betydning verditap har for anmeldelse av forskjellige lovbrudd. For boliginnbrudd (der noe ble stjålet) hadde verditapet imidlertid meget klar betydning for tilbøyeligheten til å anmelde. Når det var på 200–999 kroner, ble 45 % av boliginnbruddene anmeldt, ved tap på 1000–2499 kroner ble 88 % anmeldt, ved tap på 2500–39.999 kroner var anmeldelsesprosenten 84 %, og ved tap på 40.000 kroner eller mer, 94 %. Et moment som bidrar til lavere anmeldelsestilbøyelighet når mindre verdier er stjålet eller ødelagt ved tyveri, er nok at folk selv må dekke en stor del av slike tap, på grunn av egenandelen.

Denne systematiske sammenhengen mellom verditap og prosentandel som blir anmeldt, har en viktig følge for hvor holdbart det er å hevde at den politianmeldte kriminaliteten bare utgjør toppen av isfjellen. Hvis verditap legges til grunn, er det bare en liten del som forblir uregistrert av politiet. Siden det først og fremst er boliginnbrudd der mindre verdier går tapt, som ikke blir anmeldt, viser ICVS-data for 2004 at samlet verditap ved uanmeldte boliginnbrudd bare utgjorde 7 % av totalt verditap (=5.861.017 kroner) ved de boliginnbrudd som ble fanget opp av undersøkelsen. Verdimørketallet for boliginnbrudd, 7 %, er altså vesentlig lavere enn *handlingsmørke-*

tallet (andelen uanmeldte handlinger), 29 %, for samme lovbrudd. I en postal spørreskjemaundersøkelse til befolkningen i tre politidistrikter (Skien, Rogaland og Rana) i 1986 fant Olaussen (1987) at verdimørketallet for tyverier (inklusive innbruddstyverier) var 8 %, praktisk talt det samme som for innbruddstyverier i 2000–2004.

7 BOLIGINNBRUDD – SIKRINGSTILTAK OG ANTATT RISIKO

Spørsmål om sikring av hjemmet mot boliginnbrudd ble antatt å være følsomt, og for å forhindre at mange ville nekte å svare, ble alle som ble intervjuet, på nytt forsikret om at svarene ville bli behandlet konfidensielt og anonymt. Bare 3 % nektet å svare. I lys av det som har blitt presentert foran, vil jeg undersøke i hvilken grad folk sikrer sine boliger mot innbrudd, både på landsbasis og på hjemsteder med ulik folkemengde. I ICVS-undersøkelsen i 1989 ble det bare spurt om forekomst av innbruddsalarm. Dermed har vi lite data til å undersøke endringer i bruk av sikringstiltak.

Tabell 7: Prosentandel*) av husstander som i 2004 beskytter bolig/eiendom ved ulike tiltak på hjemsteder av ulik størrelse og landet i alt. (Multiple svarmuligheter gjør at kolonnesummer vil overstige 100 %.) Veide tall.

	Antall innbyggere på hjemstedet			Landet i alt
	< 2000	2–49.999	50.000 +	
Ønsket ikke å svare	4.0	3.1	2.7	3.1
Innbruddsalarm	18.2	27.7	36.7	28.4
Sikkerhetslås på dører	22.4	33.1	54.8	37.0
Gitter foran vindu eller dør	0.3	1.4	2.5	1.5
Hund som varsler innbrudd	16.1	14.9	12.4	14.4
Et høyt gjerde	1.7	3.4	5.4	3.6
Sikkerhetsvakt	0.4	1.5	4.6	2.1
Formelt overvåkingsprosjekt i nabolag	0.6	4.0	7.3	4.3
Vennskapelig naboavtale om å se etter	75.1	69.0	61.1	67.4
<i>Ikke beskyttet av noe av det nevnte</i>	14.5	14.7	10.5	13.5
*) Prosentbasis er de som svarte på spørsmålene om sikringstiltak, N=	674	2106	1021	3801

Det suverent mest brukte tiltaket mot boliginnbrudd består i at folk ber naboer se etter boligen, eller at man har uformelle avtaler seg imellom om å se etter hverandres bolig. Nesten sju av ti husstander benytter seg av dette. På andre plass kommer sikkerhetslås på dører, som 37 % på landsbasis har montert. Dernest har 28 % av husstandene i landet montert innbruddsalarm. Øvrige mulige sikringstiltak som det ble spurt om, (formelt overvåkingsprosjekt i nabolaget, høyt gjerde, bruk av sikkerhetsvakt og gitter foran vindu eller dør) er det svært få som benytter seg av. Omkring 15 % av husstandene har hund som vil varsle ved innbrudd. Det er imidlertid usikkert om hunden ble anskaffet *for* å varsle innbrudd. Hvis dette var den primære grunnen til hundeholdet, ville jeg ventet at utbredelsen av hundehold ville øke med økende urbaniseringsgrad, slik tilfellet er for andre anbrakte sikringstiltak. I stedet avtar hundeholdet med økende urbaniseringsgrad. Vennskapelig avtale med nabo om å se etter boligen er noe mindre utbredt på steder der det bor 50.000 eller flere innbyggere. Det virker rimelig fordi nært kjennskap til naboer trolig er noe mindre på slike steder.

Sammenlignet med andre land, er utbredelsen av innbruddsalarmer høy i Norge. I følge Bouten, Goudriaan og Nieuwebeerta (2002, Figure 7 s. 27) hadde 34 % av husstandene i England og Wales innbruddsalarm i 2000. I alle andre 15 land som inngikk i deres undersøkelse, var det færre enn 30 % som hadde slik alarm. I Danmark hadde 7 % alarm, i Sverige 10 % og i Finland 4 %. Sikkerhetslås på dører i Norge er på samme nivå som i Finland og Sverige i år 2000.

I 1989 hadde 6 % av norske husstander installert innbruddsalarm, mot 28 % i 2004. Det er ukjent om bruk av andre sikringstiltak mot boliginnbrudd har økt tilsvarende, og virkningen av slike tiltak er lite undersøkt. Innbruddsalarm er imidlertid blitt så vanlig i private norske hjem at det bør bidra til å redusere mengden av boliginnbrudd, dersom alarmer har en preventiv virkning. Intervjudata for 2004 viser at prosentandelen utsatt for boliginnbrudd de siste fem årene blant husstander på hjemsteder med 50.000 eller flere innbyggere (der utbredelsen av alarmer er særlig høy), var den samme (8 %) for de som hadde innbruddsalarm som for de som ikke hadde alarm, og tilsvarende gjelder for forsøk på boliginnbrudd. Det kan imidlertid hende at en del av de som oppgir å ha alarm, installerte den *etter* at de hadde vært utsatt for innbrudd, slik at en preventiv virkning som alarmer kanskje har, ikke kommer fram.

Det virker umiddelbart rimelig at utbredelsen av ulike tekniske tiltak som kan tenkes å forebygge boliginnbrudd, øker med tiltakende urbaniseringsgrad, fordi også utsatthet for boliginnbrudd øker med stigende urbaniseringsgrad. Dermed virker det som om det er en ganske tett og umiddelbar sammenheng mellom folks utsatthet for boliginnbrudd og tekniske tiltak mot dette. Når flere blir utsatt for boliginnbrudd, virker det som om flere antar at sannsynligheten for selv å bli rammet, tiltar. For å redusere

denne muligheten tar de i bruk ulike sikringstiltak. Dette virker rimelig, men er det slik?

Under intervjuet ble folk bedt om å vurdere sannsynligheten for at noen ville bryte seg inn i boligen deres i løpet av de nærmeste tolv månedene. Svarfordelingen på dette spørsmålet er imidlertid *ikke* korrelert med urbaniseringsgrad, jfr. tabell 8. Det framgår at drøyt tre av fire spurte, uavhengig av hjemstedets størrelse, mener at det ikke er sannsynlig at noen vil bryte seg inn det nærmeste året, og det er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom andelene som mener at boliginnbrudd neste tolv måneder er «sannsynlig» eller «veldig sannsynlig», når hjemsteder med ulik urbaniseringsgrad sammenlignes.

Tabell 8: Prosentandel av husstander (2004) på hjemsteder av ulik størrelse og i landet i alt som mener at det er veldig sannsynlig, sannsynlig eller ikke sannsynlig at noen vil bryte seg inn i hjemmet deres i løpet av de neste tolv månedene. Veide tall.

	Antall innbyggere på hjemstedet			Landet i alt
	< 2000	2-49.999	50.000 +	
Veldig sannsynlig	0.3	0.7	1.2	0.8
Sannsynlig	17.7	20.7	19.5	19.8
Ikke sannsynlig	78.6	75.5	76.4	76.3
Vet ikke	3.4	3.1	2.9	3.1
Sum	100.0	100.0	100.0	100.0
Antall	675	2110	1021	3806

Den antatte forbindelsen mellom utsatthet for boliginnbrudd og bruk av sikringstiltak mot det underbygges ikke av disse data, og er trolig ikke riktig. Over alt i landet er det ganske mange, omkring 20 %, som mener at det er sannsynlig/veldig sannsynlig at noen vil bryte seg inn hos dem neste år. Dette representerer en betydelig overvurdering av risikoen for innbrudd når 3 % til 7 % av husstandene ble utsatt for boliginnbrudd de siste fem årene, jfr. tabell 2. Den utbredte overvurderingen danner imidlertid et godt grunnlag for at reklametilbud fra de som selger og monterer innbruddsalarmer (og tilsvarende materiale fra forsikringsselskaper), skal virke etter sin hensikt. Og slike tilbud er trolig mest utbredt i mer urbane strøk av landet fordi sikkerhetsfirmaene særlig er

etablert her. For å være føre var, og gjøre det de har mulighet til for å forebygge, kjøper en del husstander innbruddsalarm. Dermed har husstandene grunn til å føle at de har gjort det de kunne, og det reklame og forsikringsselskaper anbefaler.

8 OPPSUMMERING

I løpet av femårsperioden 2000–2004 ble 19 % av husstandene utsatt for sykkeltyverier, og 14 % av de som har bil, ble utsatt for tyveri fra bil. Husholdningenes utsatthet for biltyveri, for tyveri av motorsykkel/moped, for boliginnbrudd og forsøk på boliginnbrudd var langt lavere, omkring 4 % for hver lovbruddstype. De aller fleste husstandene som blir offer for tyverier, blir utsatt på sitt eget hjemsted, i stor grad nær sin egen bolig. Tyverier av og fra bil bryter bare litt med dette mønsteret.

Husholdningenes utsatthet for kriminalitet øker systematisk med urbaniseringsgrad, men er ikke betinget av husholdningenes inntektsnivå. Verditapet ved boliginnbrudd varierer heller ikke med husholdningenes inntektsnivå. Det er formodentlig nokså like ting som blir stjålet ved boliginnbrudd. Siden stjalne verdier ikke varierer med husstandenes inntekt, ser det ut til at de husstandene som har lavest inntekt, rammes relativt hardest, økonomisk sett. Husstander med forskjellig inntektsnivå bedømmer likevel boliginnbrudd som rammer dem, som like alvorlige.

Det meste av den kriminalitet som husstandene har blitt utsatt for, blir ikke vurdert som svært alvorlig av det husstandsmedlemmet som ble intervjuet. Flertallet av tyverier fra bil, sykkeltyverier og forsøk på boliginnbrudd vurderes som «ikke særlig alvorlig». «Ganske alvorlig» var den vanligste vurderingen av biltyveri, tyveri av motorsykkel/moped og av boliginnbrudd. Kvinner ser ut til å vurdere kriminalitet som har rammet husstanden, som noe mer alvorlig enn den vurdering menn gir. Dette kan skyldes at kvinner kanskje legger (større) vekt på at kriminalitet viser liten hensynsfullhet overfor offeret, og at lovbrudd også kan være sterkt integritetskrenkende, for eksempel boliginnbrudd.

Mer enn halvparten av lovbrudd som rammet husstandene, med unntak for forsøk på boliginnbrudd, ble politianmeldt. Handlinger som vurderes som «alvorlig» blir i større grad anmeldt enn handlinger som vurderes som «ikke særlig alvorlig». For boliginnbrudd er det en systematisk positiv sammenheng mellom størrelsen på tapte verdier og tilbøyeligheten til å anmelde. Av boliginnbruddene ble 70 % anmeldt. Selv om handlingsmørketallet derved er nesten 30 %, er samlet verditap ved de uanmeldte boliginnbruddene, verdimørketallet, ganske lavt, bare 7 %.

Det vanligste sikringstiltaket mot boliginnbrudd i alle deler av landet er vennskapelig avtale med nabo om å se etter boligen. Det benyttes av omkring nesten 70 % av hus-

standene. Sikkerhetslås på dører har 37 % av husstandene, og 28 % har montert innbruddsalarm. Andre sikringstiltak er lite utbredt. Bruken av alle former for tekniske sikringsmidler øker med stigende urbaniseringsgrad, slik også utsatthet for boliginnbrudd gjør.

Mens mellom 3 % og 7 % av husstandene ble utsatt for boliginnbrudd eller forsøk på det i løpet av de fem siste årene, tror omtrent 20 % av de som ble intervjuet, at de sannsynligvis blir rammet av boliginnbrudd neste år. Risikoen for boliginnbrudd synes følgelig å være betydelig overvurdert.

Litteraturhenvisninger

- Bouten, E., Goudriaan, H. og Nieuwebeerta, P. (2002): «Criminal victimization in seventeen industrialized countries.» s. 13–28 i: Nieuwebeerta, P. (ed.) *Crime victimization in comparative perspective. Results from the International Crime Victims Survey, 1989–2000*. Boom Juridische uitgeveers, Den Haag 2002.
- Gilligan, C. (1982): *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Harvard University Press, Massachusetts/London.
- Lamon, Ph. (2002): «Crime trends in thirteen industrialized countries.» s. 29–52 i: Nieuwebeerta, P. (ed.) *Crime victimization in comparative perspective. Results from the International Crime Victims Survey, 1989–2000*. Boom Juridische uitgeveers, Den Haag 2002.
- Olaussen, L. P. (1987): *Folks utsatthet og angst for kriminalitet, bruk av sikringstiltak og holdninger til politiet og politiets prioriteringer*. (Stensilert rapport). Justisdepartementet, Oslo 1987.
- Tonry, M. (2005): «Why are Europe's Crime Rates Falling?» *Newsletter of the European Society of Criminology (ESC)*, vol. 4(2), s. 1 og 8–11.
- van Dijk, J. J. M. og P. Mayhew (1992): *Criminal Victimization in the Industrialized World*. Directorate for Crime Prevention, Ministry of Justice, Den Haag.

Er konkurranselovens tosporede sanksjonssystem overfor foretak hensiktsmessig?

Av universitetsstipendiat Knut Høivik

Konkurranseloven inneholder et tosporet sanksjonssystem overfor foretak ved brudd på konkurranseloven. Samme lovbrudd kan i stor grad danne grunnlag for både overtredelsesgebyr og foretaksstraff. I følge lovmotivene er sanksjonene begrunnet dels i hensynet til harmonisering med EU-konkurranseretten og dels i effektivitetshensyn. Forfatteren argumenterer for at denne begrunnelsen ikke gir gode argumenter for lovens tosporede sanksjonssystem.

KNUT HØIVIK er født 1970 og ble cand. jur. 1995. Han har blant annet arbeidet som dommerfullmektig ved Stavanger tingrett og advokat i Kluge Advokatfirma DA. Fra 2002 har han vært ansatt som universitetslektor og fra 2005 universitetsstipendiat ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen.

1 INNLEDNING

Dersom et foretak overtrer konkurranselovens forbudsbestemmelser, risikerer det særlig to offentligrettslige sanksjoner: Overtredelsesgebyr, jf. konkurranseloven § 29, og foretaksstraff, jf. konkurranseloven § 30 og straffeloven § 48 a. Temaet for denne artikkelen er om dette *tosporede* sanksjonssystemet er hensiktsmessig.¹⁾

Med «foretak» menes «enhver enhet som utøver privat eller offentlig ervervsvirksomhet», jf. konkurranseloven § 2. Dette omfatter i praksis alle næringsdrivende juridiske personer som for eksempel selskaper, stiftelser, foreninger og samvirkeforetak. Også enkeltpersonforetak omfattes.

Bakgrunnen for å reise spørsmålet er at overtredelsesgebyret og foretaksstraffen i stor grad tjener samme funksjon. *Anvendelsesområdet* for de to sanksjonstypene er langt på vei sammenfallende. De fleste lovovertridelser, ikke minst det sentrale forbudet i § 10

- 1) For å sikre at enkeltvedtak og pålegg om å gi opplysninger til konkurransemyndighetene etterleves, kan Konkurransetilsynet i tillegg ilegge et foretak tvangsmulkt til forholdet er rettet, jf. konkurranseloven § 28. Denne spesielle sanksjonsformen behandles ikke i denne artikkelen. Det samme gjelder muligheten for å gi dom for inndragning etter straffeloven §§ 34–38.

LOV OG RETT

NORSK JURIDISK TIDSSKRIFT

www.universitetsforlaget.no/lovogrett

Redaktør:

Professor dr. juris Kåre Lilleholt

Redaksjonssekretær:

Stipendiat Harald Irgens-Jensen

Redaksjonsassistent:

Kontorsjef Eva Modvar

Rådgivende utvalg:

Høyesterettsdommer dr. juris Jens Edvin A. Skoghøy

Sivilombudsmann Arne Fliflet

Advokat Kristin Bjella

ISSN 0024-6980 Print

ISSN 1504-3061 Online

www.universitetsforlaget.no/lovogrett

Manuskripter:

Manuskripter sendes redaksjonen.

Redaksjonens adresse: Universitetet i Oslo,

Postboks 6706 St. Olavs plass, 0130 Oslo. Telefon

2285 9731. Redaktørens kontor: telefon

5558 9575, e-post: kare.lilleholt@jur.uib.no.

Artikler honoreres med kr 135,- per trykt side.

Leder kr 1000,-. Forfatteren får vederlagsfritt 25

særtrykk av artikler over 4 sider. For kortere bidrag

gis det 5 hefter av vedkommende nummer.

For detaljerte retningslinjer henvises det til hefte

1/1991 s. 61-64 eller tidsskriftets hjemmeside

på Internett www.universitetsforlaget.no/lor.

Retningslinjer kan også fås ved henvendelse til

redaksjonen eller forlaget.

Artikler gjengitt i tidsskriftet vil bli lagret elektronisk i forlagets database og kan bli publisert elektronisk på forlagets hjemmeside og gjort tilgjengelig gjennom forlagets bestillingssystem for elektronisk distribusjon av litteratur (ldunn.no)

Abonnement:

Lov og Rett utgis med 10 hefter per år. Abon-

nementspris 2006 kr 1200,-. Studentpris kr 450,-.

Abonnement kan bestilles fra Universitetsforlaget,

Kundeservice, Postboks 508 Sentrum, 0105 Oslo,

telefon 24 14 75 00. Faks 24 14 75 01. E-post:

abonnement@universitetsforlaget.no. Priser kan

endres uten forutgående varsel. Abonnement

anses løpende til oppsigelse skjer, hvis ikke

opphørsdato er uttrykkelig fastsatt i bestillingen.

Vennligst oppgi kundennummer ved alle henvend-

elser angående abonnement og forsendelse.

Enkelthefter og eldre årganger kan bare skaffes i

den utstrekning de er på lager.

UNIVERSITETSFORLAGET

Postboks 508 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon +47 24 14 75 00 Faks +47 24 14 75 01

e-post: tidsskrift@universitetsforlaget.no

www.universitetsforlaget.no